

Negatie in Vlaamse Gebarentaal

Mieke Van Herreweghe

Universiteit Gent en Vlaams GebarentaalCentrum

Myriam Vermeerbergen

*Lessius Hogeschool Antwerpen / Katholieke Universiteit Leuven en Vlaams
GebarentaalCentrum*

Februari 2011

1. Inleiding

In dit artikel wordt gerapporteerd over resultaten van onderzoek over negatie in Vlaamse Gebarentaal (VGT). Het hier voorgestelde onderzoek, dat in hoofdzaak descriptief van aard is, is gebaseerd op de volgende data:

- een spontane conversatie tussen twee VGT-taligen (ongeveer 1 uur);
- een formele les VGT door een VGT-talige (ongeveer 2 uur);
- negen versies van hetzelfde verhaal, verteld door vijf volwassenen en vier kinderen die naar een niet-talig tekenfilmpje keken en het verhaal navertelden (tegen een dove luisteraar);
- video-opnamen van telkens twee VGT-taligen die elkaar vragen stellen waarop een negatief antwoord wordt verwacht (en veelal ook wordt gegeven).

De onderzoeksresultaten werden bovendien besproken met drie dove VGT-taligen, allen betrokken (geweest) bij taalkundige onderzoek naar en/of het onderwijzen van Vlaamse Gebarentaal¹. Deze gesprekken werden uiteraard enkel gebruikt als aanvulling bij de analyse van de videodata en niet als eerste of voornaamste bron.

2. Negatie in Vlaamse Gebarentaal: hoofdbewegingen

In de VGT zijn hoofdbewegingen duidelijk een verplicht onderdeel van de negatie. Dit betekent dat het manuele deel weggelaten kan worden, maar het niet-manuele deel niet. Op die manier zou negatie in de VGT vergeleken kunnen worden met “split negation”, zoals in het Frans *ne ... pas*, waar *ne* tegenwoordig, toch zeker in gesproken taalgebruik, ook optioneel en dus niet verplicht is. Er zijn in Vlaamse Gebarentaal verschillende hoofdbewegingen, elk met hun eigen kenmerken.

---

¹ Dit artikel is een bewerking van een eerder gepubliceerd nederlandsstalig artikel (Van Herreweghe, 2001) en van een deel van een engelstalig artikel, nl. Van Herreweghe & Vermeerbergen (2006). Dat laatste artikel kaderde in een groter project van Ulrike Zeshan rond typologisch onderzoek van vraagzinnen en negatieve zinnen in gebarentalen (cf. Zeshan 2006).

2.1. Nee-schudden met het hoofd alleen (zonder enig manueel deel)

Ten eerste kan nee-schudden alleen gebruikt worden, dus zonder enig manueel deel en dan betekent het eigenlijk gewoon *neen*, zonder enige nadruk.

Verder kan nee-schudden ook alleen gebruikt worden als een soort aanhangselvraag volgend op een mededelende zin en dit kan dan vertaald worden als “*is het niet?*” of “*nietwaar?*”. Het nee-schudden gaat dan telkens gepaard met de niet-manuele markering van een ja/nee-vraag. Enkele voorbeelden zijn:

neg+? _____

KAN OOK ZATERDAGVOORMIDDAG/
Het kan ook op zaterdagvoormiddag, nietwaar?

neg+? _____

HEEFT SOMMIGE MENS GROOT MENS TOCH/
Er zijn toch een aantal grote (= belangrijke) mensen, is het niet?

Voor zover we dat hebben kunnen nagaan, is het omgekeerde –negatieve zin, positieve aanhangselvraag– niet mogelijk.

Nee-schudden kan tenslotte ook alleen gebruikt worden om het net voorafgaande zinsdeelstuk te negeren en zo contrast uit te drukken, zoals in:

neg _____

MOET IK MAANDAG INPAKKEN/ /KLAARLEGGEN
Ik moet maandag (mijn kleren) niet inpakken, maar ze klaarleggen..

2.2. Nee-schudden met het hoofd samen met de productie van gebaren (met of zonder een negatief gebaar)

Nee-schudden van het hoofd kan samen met het vormen van de gebaren gebruikt worden en dan gaat het om zinsnegatie of om zinsdeelnegatie. De duur van het nee-schudden bepaalt namelijk ook het bereik. Een negatief gebaar is mogelijk, maar niet noodzakelijk. De zin *De wedstrijd begint nu* kan dus in de VGT op twee manieren ontkend worden:

neg _____
NU WEDSTRIJD BEGINNEN
neg _____
NU WEDSTRIJD NIET BEGINNEN

Bij een gewone, niet-contrasterende negatieve zin duurt het nee-schudden even lang als de zin zelf:

neg _____
TOT-NU NOG NIETS BEGINNEN
Tot nu toe is men nog niet begonnen.

neg _____
NIET SMAAK NIETS IK
Dat ligt mij echt niet.

cond + neg _____
ALS HELPEN / OPEREREN
Als dat niet helpt, zal hij opereren.

Als er echter een hulpwerkwoord voorkomt (eventueel met geïncorporeerde negatie, zie sectie 5) start het nee-schudden bij de productie van het hulpwerkwoord en blijft het dan doorgaan tot het einde van de zin:

neg _____
MISSCHIEN MOEDER MOGEN-NIET OPWINDEN / DENKEN IK
Ik denk dat mijn moeder zich misschien helemaal niet mag opwinden.

Nee-schudden samen met de productie van gebaren kan ook gebruikt worden in getopicaliseerde negaties. In dergelijke constructies wordt er eerst een positieve of interrogatieve topic geproduceerd en die wordt dan gevolgd door een negatieve comment, met of zonder manueel deel. Het nee-schudden gebeurt alleen samen met het comment, niet met het topic. Dit was in het bestudeerde corpus de meest voorkomende vorm van negatieve clause of zin.

t _____ neg _____
WAT IN / WETEN NIET IK
Wat erin zit, weet ik niet.

t _____ neg _____
INPAKKEN / KAN^NIET IK
Ik kan niet inpakken.

t _____ neg _____
TERUGKEREN / NIET PROBLEEM IK
Om terug te keren heb ik geen probleem.

Bij zinsdeelnegatie duurt het nee-schudden even lang als het zinsdeel zelf:

neg _____
PAS LANG PAS MOEDER NAAR ANTWERPEN
Het is niet lang geleden, het is nog maar pas dat mijn moeder naar Antwerpen geweest is.

2.3. Negatieve “hold”

Met negatieve “hold” wordt bedoeld dat het hoofd lichtjes naar één kant gedraaid wordt (eventueel een beetje schuin) en daar dan gehouden wordt. De negatieve hold kan niet alleen gebruikt worden maar moet altijd gecombineerd worden met de productie van

een negatief gebaar. De hold wordt enkel aangehouden tijdens de productie van het negatieve gebaar en drukt vermoedelijk een vrij sterke negatie, eventueel met contrast, uit. Deze hoofdbeweging gaat meestal gepaard met zinsdeelnegatie, niet met zinsnegatie (hoewel die mogelijk is).

WIJ VOORDIEN SPREKEN OVER Wg3 SPORT Wg3 SUBSIDIE STEEDS-
neghold__

MINDER / TRAINER NIET

Voordien spraken we over de sport, over de vermindering van de subsidies, maar niet over die voor de trainer.

neghold__

VROEGER NOOIT

Vroeger nooit.

In het hele corpus is er één voorbeeld van een negatieve hold zonder negatief gebaar en hier ging het duidelijk om zinsnegatie. Dit is vermoedelijk eerder uitzonderlijk:

neghold _____

AVOND GRAAG / DAG BEST

's Avonds doe ik dat niet graag, overdag gaat het het best.

3. Gelaatsuitdrukkingen

Gelaatsuitdrukkingen alleen vormen geen negatie. Gelaatsuitdrukkingen kunnen wel het nee-schudden of de negatieve hold versterken. Dit is echter heel sterk persoonsgebonden. Sommige gebaarders gebruiken vaak uitgesproken gelaatsuitdrukkingen, anderen doen dit veel subtieler. Er is ook meer dan één negatieve gelaatsuitdrukking waarmee een continuüm van zwak naar sterk uitgedrukt kan worden. Aan de zwakke kant bevindt zich de gelaatsuitdrukking waarbij de lippen een klein beetje naar buiten geduwd worden en de ogen een klein beetje gesloten worden. Aan de sterke kant bevindt zich de gelaatsuitdrukking waarbij de ogen bijna volledig gesloten zijn, de neus helemaal opgetrokken is en de mondhoeken naar beneden gericht zijn.

Gelaatsuitdrukkingen kunnen ook betrekking hebben op bepaalde orale componenten (of "mouth gestures"). Zo kan het gebaar NIETS gepaard gaan met een gelaatsuitdrukking waarbij de tong op de onderlip geplaatst wordt en waarbij dan wordt uitgeblazen.

Daarnaast kunnen ook andere gelaatsuitdrukkingen het nee-schudden of de negatieve hold begeleiden. Bij "Ik weet het niet" hoort bijvoorbeeld een bepaalde gelaatsuitdrukking, die echter niet direct iets te maken heeft met negatie, maar eerder

met twijfel of onwetendheid (en ook door horende personen vaak wordt gebruikt).

4. Negatie-gebaren

In de loop van het onderzoek is duidelijk geworden dat negatie-gebaren veelal hetzelfde zijn over heel Vlaanderen maar dat er toch ook een zekere vorm van regionale variatie is: sommige gebaren worden wel gebruikt in bepaalde regio's maar niet in andere regio's. Uit overleg met gebaarders blijkt bijvoorbeeld dat een aantal negatieve gebaren uit de regio West-Vlaanderen niet of nauwelijks gebruikt worden in Antwerpen en vice-versa.

NIET

In het corpus werden verschillende gebaren gevonden die alle door de proefpersonen vertaald werden als *niet*, vandaar dat we ze hier ook allemaal geglost hebben als NIET (alhoewel op deze manier niet meer duidelijk is welk gebaar er juist geproduceerd werd).

Wat de positie in de zin van NIET betreft, lijkt het erop dat NIET gewoonlijk onmiddellijk volgt op het werkwoord, maar dat het er soms ook onmiddellijk aan voorafgaat. Indien er geen werkwoord is (bv. in constructies met een subject (S) en een syntactisch complement ("het gezegde") (SC)²), wordt het gebaar NIET gewoonlijk voor het SC geproduceerd, zoals in "NIET VEEL" in onderstaand voorbeeld.

De volgende gebaren worden in alle regio's gebruikt:

- index-sweep: de index-hand wordt in een horizontaal vlak voor het lichaam van links naar rechts bewogen (bij rechtshandigen en vice versa bij linkshandigen). Dit is een neutrale vorm van negatie. Voor zover we weten is er geen verschil tussen een zin met dit gebaar en een zin met enkel non-manuele negatie maar meer onderzoek moet dit bevestigen.

neg _____
EEN BIJ NIET VEEL
Eén persoon er bij is niet veel.

---

² Er bestaat geen gebaar voor "zijn" als koppelwerkwoord in Vlaamse Gebarentaal. Een zin als "Jan is ziek" wordt in de VGT vertaald als JAN ZIEK.

- B-hand-sweep: de B-hand wordt verticaal gehouden en beweegt zich in een horizontaal vlak voor het lichaam van links naar rechts (bij rechtshandigen en vice versa bij linkshandigen). Ook dit is een neutrale vorm van negatie. Dit gebaar blijkt in vrije variatie met het vorige te kunnen worden gebruikt.

t _____ neg _____
 NEDERLAND / SPELEN NIET
 Nederland speelde niet.

- B-handen-sweep: twee B-handen worden verticaal gehouden en bewegen zich in een horizontaal vlak voor het lichaam naar buiten toe (dit is waarschijnlijk een versterkte vorm van de gewone B-hand-sweep).

t _____ neg _____
 UITVRAGEN / NIET IK
 Ik heb hem helemaal niet uitgevraagd.

- B-handen-klap: twee vlakke B-handen met de palm naar boven waarbij de top van rechterhand de top van de linkerhand raakt en een veegbeweging maakt. We hebben hiervan maar één voorbeeld gevonden waarbij het dan om een heel sterke negatie gaat. Opvallend is ook dat het negatieve gebaar hier volgt op het SC BANG in plaats van eraan vooraf te gaan. Aangezien hier echter maar één voorbeeld van gevonden werd, kunnen hier nog geen uitspraken over gedaan worden.

neg _____
ZUSTER BANG NIET
Mijn zuster is helemaal niet bang!!

De volgende gebaren zijn meer regionaal bepaald:

- duim-bij-kin: de duim (van een vuisthand met uitgestoken duim) raakt de kin onderaan en beweegt dan in een vlugge, korte beweging naar voren. Dit gebaar is typisch West- (en Oost-)vlaams, maar het lijkt er op dat het meer en meer verspreid raakt en dat meer en meer mensen (vooral dan jonge mensen) uit andere regio's dit gebaar eveneens beginnen te gebruiken. Sommige Antwerpse informanten beweerden bijvoorbeeld dat ze dit gebaar nooit zelf gebruiken terwijl uit videodata bleek dat ze dit wel doen.

t _____ neg _____
WAT IN / WETEN NIET IK
Wat er in zit, weet ik niet.

- middelvingers-flik: de toppen van de middelvingers van beide handen worden tegen de duimtoppen gehouden en met een korte krachtige beweging gestrekt (alsof men een propje wegschiet). In de betekenis "niet" wordt het enkel in Antwerpen gebruikt (andere gebaarders gebruiken dit gebaar ook maar dan in een andere betekenis, zie verder).

neg _____
TOT-NU NOG NIET BEGINNEN
Tot nu toe is men nog niet begonnen.

Mogelijks is dit een sterkere negatie dan de index-sweep, zoals blijkt uit het volgende voorbeeld, waar de eerste NIET geproduceerd werd met een index-sweep en de tweede (in een latere zin) met een middelvingersflik.

neg _____ neg _____
MAAR RIJDEN NIET ZELF (...) RIJDEN NIET ZELF
Maar ze rijdt zelf niet. (...) Ze rijdt helemaal niet zelf.

NIETS

In het corpus werden ook verschillende gebaren gevonden die de proefpersonen vertalen als *niets*. Het eerste gebaar is hetzelfde als één van de gebaren voor *niet*, nl. de het gebaar met de middelvingers-flik: de toppen van de middelvingers van beide handen worden tegen de duimtoppen gehouden en met een korte krachtige beweging gestrekt (alsof men een propje wegschiet).

neg _____
HOREN NIETS
Ik heb niets gehoord.

Het andere gebaar wordt gevormd met twee O-handen die voor het lichaam worden gehouden en met korte bewegingen heen en weer worden geschud. Dit is vermoedelijk een Oost- en West-Vlaams gebaar, maar opnieuw moet dit bevestigd worden in verder onderzoek.

neg __
NIETS
(Ze vinden) niets.

Het eerste gebaar hierboven (middelvingers-flik) kan ook gebruikt worden ter versterking van een eerder gebruikt negatief gebaar, dus in constructies met een dubbele, emfatische negatie:

neg _____
KUNNEN-NIET NIETS+++
Ik kan echt niet.

t _____ neg _____
HOEVEEL MAAL / NIET ZEGGEN NIETS
Hoeveel maal heeft men mij helemaal niet gezegd.

neg _____
NIET SMAAK NIETS IK
Dat ligt me echt niet.

neg _____
GEEN AF SCHRIJVEN NIETS IK
Ik heb dat niet geschreven!

Dergelijke constructies worden over heel Vlaanderen gebruikt.

NIEMAND

Het gebaar voor niemand lijkt erg op het eerste gebaar voor niets maar het gaat gepaard met een horizontale korte “sweep”-beweging (die echter niet altijd duidelijk te zien is, aangezien die beweging in informeel taalgebruik vaak weggelaten wordt):

neg _____
DAN ZIEN KIJKEN-NAAR / NIEMAND
Dan kijkt hij om zich heen. Er is niemand.

t _____ neg _____
GISTEREN NAAR VERGADERING / NIEMAND AANWEZIG
Ik ging gisteren naar een vergadering waar niemand aanwezig was.

NOOIT

Voor *nooit* gebruiken alle gebaarders hetzelfde gebaar, met name een horizontale sweep van links naar rechts (en vice versa voor de linkshandigen) met een gesloten vuist-hand waarvan de pink gestrekt is. Dit gebaar is hetzelfde in alle regio's en wordt waarschijnlijk overal op dezelfde manier gebruikt. Het wordt meestal helemaal aan het begin of helemaal aan het einde van de zin geproduceerd maar er zijn zeker uitzonderingen op deze regel.

neg _____
NOOIT ZIEN VLIEGTUIG // NOOIT NAAR VLIEGTUIG Wg
Zij heeft nog nooit een vliegtuig gezien. Zij is nog nooit naar Zaventem geweest.

neg _____
MIJN MOEDER ZENUWACHTIG NOOIT
Mijn moeder is nooit zenuwachtig.

GEEN

Het gebaar voor geen is –of beter: was– een exclusief West- (en Oost-)Vlaams gebaar, maar het lijkt meer en meer te worden gebruikt door gebaarders uit andere regio's. Het gebaar wordt gemaakt met een vlakke B-hand die over de kin van links naar rechts beweegt (althans bij rechtshandigen).

Dit gebaar kent twee gebruiksmogelijkheden:

1. Existentiële afwezigheid:

In het eerste geval wordt het gevolgd door een substantief en drukt het een existentiële afwezigheid uit. Het wordt dan heel vaak gebruikt in combinatie met existentiële of bezittelijke HEEFT, maar het kan ook gebruikt worden zonder HEEFT met dezelfde betekenis.

Een voorbeeld van een zin met existentiële HEEFT is:

BERG HEEFT HOTEL OP Wg
Op die berg is er een hotel.

De negatie van deze zin kan dus op twee manieren:

neg _____
BERG HEEFT GEEN HOTEL OP Wg
Op die berg is er geen hotel.

neg _____
BERG GEEN HOTEL OP Wg
Op die berg is er geen hotel.

De negatie kan worden benadrukt door aan het eind van de zin het gebaar NIETS toe te voegen:

neg _____
HEEFT GEEN BOEK NIETS
Ik heb echt geen boek.

of door GEEN te vervangen door NIETS:

neg _____
HEEFT NIETS HAARSPELDJE
Ik heb echt geen haarspeldjes.

of door GEEN te vervangen door (een eenhandig) NIETS (geproduceerd na het gebaar HEEFT dat een eenhandig gebaar is) en NIETS te herhalen:

_____neg
HEEFT NIETS BOEK NIETS
Ik heb echt echt geen boek.

Aangezien er in Antwerpen geen afzonderlijk gebaar GEEN is, is de constructie met NIETS in deze regio neutraal, in tegenstelling tot West (en Oost) Vlaanderen waar het gebruik van NIETS een zekere nadruk aangeeft. Nadruk wordt in Antwerpen aangegeven door NIETS aan het eind van de zin toe te voegen.

Andere voorbeelden van het gebruik van het West-Vlaamse GEEN zijn:

t _____ neg _____
GEBARENTAAL / HEEFT GEEN GRAMMATICA
In gebarentalen bestaat er geen grammatica.

neg _____
HEEFT GEEN REDEN VOOR Wg
Er is geen reden voor.

neg _____
GEEN BRIEF
Er was geen brief.

2. Combinatie GEEN en AF

De tweede gebruiksmogelijkheid van GEEN in West Vlaanderen is deze waarbij GEEN gevolgd wordt door AF waarna er dan onmiddellijk een werkwoord volgt. In dit geval is er geen existentiële betekenis. Het gaat hier om de negatie van een actie in het verleden (dus negatief perfectief aspect):

neg _____
GISTEREN GEEN AF FIETSEN IK
Ik heb niet gefietst gisteren.

neg _____
GISTEREN GEEN AF BROOD BAKKEN IK
Ik heb gisteren geen brood gebakken.

5. Incorporatie van negatie

Negatie kan ook geïncorporeerd worden in werkwoorden, vooral dan in modale hulpwerkwoorden. Vaak is het dan zo dat der incorporatie gebeurt door middel van een “twistbeweging” van de pols.

5.1. Modale hulpwerkwoorden

Het gebruik van negatieve modale hulpwerkwoorden gebeurt vaak in een topic-comment-structuur waarbij het negatieve hulpwerkwoord in het comment geplaatst wordt (eventueel nog gevolgd door een persoonlijk voornaamwoord). In andere constructies wordt het negatieve hulpwerkwoord net voor het hoofdwerkwoord geplaatst. Opnieuw kan versterking/beklemtoning optreden door toevoeging van het gebaar NIETS aan het einde van de zin.

KUNNEN

- KUNNEN is een gebaar dat in heel Vlaanderen gevormd wordt door met één of twee vuisthanden voor het lichaam tweemaal een korte beweging naar beneden uit te voeren. Incorporatie van de negatie in dit werkwoordgebaar (KUNNEN-NIET) gebeurt via een snelle, korte draaibeweging van de pols (een “twistbeweging”). Dit kan
  - eenhandig zijn voor een gewone negatie:

- tweehandig voor een iets krachtigere negatie:

- of tweehandig met een grotere “sweep”-beweging voor een heel emphatische negatie (door informanten meestal vertaald als “onmogelijk”).

- Daarnaast komt in het corpus nog een ander gebaar voor KUNNEN-NIET voor dat geen positieve tegenhanger heeft. Bij dat gebaar wordt de duim van de rechterhand op de kin gehouden en sluit de rest van de hand zich in een snelle beweging. Volgens één van de informanten kan met dit gebaar als secundaire betekenis een vorm van spijt uitgedrukt worden (“het is jammer, maar ik kan niet”). Dit gebaar was misschien ooit verbonden met TE-LAAT, aangezien het enige vormelijke verschil tussen de twee gebaren de plaats van articulatie is (TE-LAAT wordt gevormd op/bij de rechterwang i.p.v. aan de kin). In enkele voorbeelden lijkt deze relatie nog steeds duidelijk:

neg. hold _____
 KUNNEN-NIET OP TIJD DAAR KUNNEN-NIET
 Ik kan onmogelijk op tijd daar zijn.

Maar ook in andere situaties wordt dit gebaar gebruikt:

neg. hold _____
 KUNNEN-NIET / OUDERWETS
 Het is ongelooflijk, die zijn zo ouderwets.

Volgens één van onze informanten zou dit echter een erg informeel gebaar zijn, dat niet gepast is in eerder formele conversaties. Huys (2008:26-35) stelt dan weer dat het gebaar een “gebaar met verplichte orale component” (een “goc”) is en dat het als algemene betekenis “(iets) niet kunnen”/“niet durven” heeft en dat het in minstens zes verschillende contexten gebruikt kan worden³.

- In het corpus komt er nog een ander gebaar KUNNEN voor dat waarschijnlijk enkel in Antwerpen gebruikt wordt en dat gevormd wordt door een korte neerwaartse beweging (met een polsslag) van een K-hand. Incorporatie van negatie gebeurt hier door de beweging te veranderen. De K-hand maakt een beweging voor het lichaam van rechtsboven naar linksmidden naar rechtsonder (voor rechtshandigen):

De K-hand kan ontspannen worden tot een W-hand voor hetzelfde gebaar (volgens sommige informanten zou dit oorspronkelijk zelfs een P-hand geweest zijn, afgeleid van het Franse “pouvoir” en gecombineerd met een gesproken component die zou verwijzen naar “peux pas”).

Voor alle KUNNEN-NIET gebaren geldt dat bij getopicaliseerde negatieve zinnen het nee-schudden pas start bij de productie van het eerste gebaar van het comment, zoals in onderstaande voorbeelden:

t _____ neg _____
 ONTHOUDEN / KUNNEN-NIET IK
 Ik kan het niet onthouden.
 t _____ neg _____
 BETALEN / KUNNEN-NIET
 Je kan hem toch niet betalen.

Niettemin hebben we ook één voorbeeld gevonden waar het hoofdschudden al bij het topic begint. Waarom dit zo is, is niet duidelijk.

³ Voor diepgaander onderzoek naar dergelijke goc's verwijzen we graag door naar Huys (2008) en

t _____
neg _____
IK VRAGEN ZUS TWEE MAAL VERLOF NEMEN VOOR MIJ / KUNNEN-NIET
Ik kan niet vragen aan mijn zus om twee maal verlof te nemen voor mij.

Als het om een gewone, niet-getopicaliseerde negatie gaat, wordt het negatieve hulpwerkwoord KUNNEN-NIET net voor het hoofdwkwoord geplaatst en begint het hoofdschudden tijdens de productie van het hulpwerkwoord, zoals in:

neg _____
IK KUNNEN-NIET RUIKEN WEER IK
Ik kan niet ruiken welk weer het wordt.

neg _____
KUNNEN-NIET VERDRAGEN IK
Ik kan dat niet verdragen.

Een speciale vorm van KUNNEN-NIET is het gebaar gevormd met twee vuisthanden en een zo goed als onzichtbare "twist", gevolgd door een opwaarts bewegende P-hand (waarschijnlijk van het Franse "plus") dat we in alle regio's aangetroffen hebben en dat tegenwoordig gelabeld wordt als "een gebaar met een verplichte orale component" (een "goc")⁴:

neg _____
KUNNEN-NIET-MEER
Ik kan niet meer. Ik ben het beu.

Huys (2008:60) zegt hierover:

De algemene betekenis van dit gebaar is: "zich geen houding weten". De gebaarder kan dit gebaar hanteren wanneer hij in een voor hem pijnlijke/gênante situatie verzeild is geraakt en dat aan zijn houding/gelaat te merken is. Minstens drie deelbetekenissen kunnen hier onderscheiden worden: (1) "zich betrappt voelen", (2) door de grond zakken van schaamte en (3) "zich ongemakkelijk voelen/niet weten hoe zich te gedragen". De gebaarder kan bij de uitvoering van dit gebaar optioneel zijn wenkbrauwen optrekken en/of grote ogen opzetten.

WILLEN

- Het "positieve" WILLEN wordt gerealiseerd met een 5-hand die beweegt van de linkerschouder naar de rechterheup waarbij de toppen van de middelvinger, ringvinger en pink het lichaam raken. Bij het negatieve gebaar WILLEN-NIET bevindt de 5-hand zich bij de heup en is er een twistbeweging vanuit de pols:

<http://www.vgtc.be/onderzoek>.

⁴ Voor diepgaander onderzoek naar dergelijke goc's verwijzen we graag door naar Huys (2008) en <http://www.vgtc.be/onderzoek>.

Wij zijn van mening dat het positieve en het negatieve gebaar gerelateerd zijn. WILLEN-NIET wordt in heel Vlaanderen gebruikt.

neg _____
MIJN MOEDER WILLEN-NIET
Mijn moeder wil niet.

- Een met de vorige vorm gerelateerde vorm van WILLEN/WILLEN-NIET wordt eveneens in heel Vlaanderen gebruikt. De positieve variant wordt gevormd met twee 5-handen die neerwaarts over het bovenlichaam glijden waarbij de toppen van de middelvingers het lichaam raken gevolgd door een lichte neerwaartse “twist” van de polsen. Negatie wordt hier geïncorporeerd door een uitgaande “twist” te gebruiken in plaats van de neerwaartse. Dit negatieve WILLEN-NIET-gebaar wordt echter enkel gebruikt als een “gebaar met een verplichte orale component” (een “goc”) met een welbepaalde betekenis i.e. “ik wil er niets mee te maken hebben”, “ik trek er mij niets van aan”, “het is mijn verantwoordelijkheid niet”⁵.
- In Vlaams-Brabant vinden we nog een ander WILLEN dat gerealiseerd wordt met een 5-hand waarbij de top van de middelvinger de kin een aantal malen raakt (de palm is naar het lichaam toe, de vingers zijn naar boven toe geïoriënteerd). Dit gebaar blijkt meer en meer te worden gebruikt in andere regio’s (informanten geven aan het gebaar te gebruiken omdat ze het zo “mooi” vinden) en komt misschien uit Franse Gebarentaal. Dit zou tenminste kunnen worden afgeleid uit het feit dat de orale component van het gebaar “v” (van “veux”?) is. Negatie kan hier worden geïncorporeerd door een uitgaande “twist” van de pols toe te voegen:

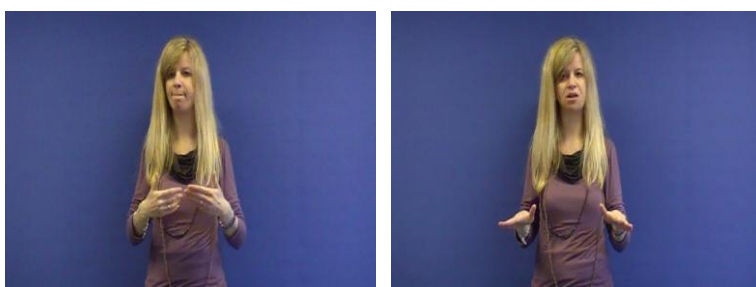

We dienen hier op te merken dat dit gebaar niet in ons corpus voorkomt, het werd ons getoond door informanten.

MOGEN - MOETEN

- Het hulpwerkwoord MOGEN wordt al in de positieve betekenis gevormd met een twist van de pols van twee B-handen (of in Antwerpen: P-handen; van het Franse “permettre”?). Daardoor kan er wat betreft het manuele deel dan ook geen verschil gezien worden tussen het positieve en het negatieve gebaar. De negatie wordt dus enkel uitgedrukt door middel van hoofdschudden:

q _____
neg _____
WAAROM ZEGGEN BEWEGEN MOGEN WAAROM
Waarom zeg je dat je niet mag bewegen?

- Een variant hierop is gerelateerd aan het hulpwerkwoord MOETEN. MOETEN bevat in de positieve betekenis een korte, krachtige neerwaartse beweging met de index-vinger. Als men hier negatie incorporeert, krijgt men dezelfde korte, krachtige beweging van de index-vinger, maar dan in een andere richting, namelijk van links naar rechts voor het lichaam (voor rechtshandigen):

Dit gebaar houdt een verbod in en valt semantisch dus eerder samen met “niet mogen” dan met “niet moeten” en wordt dan ook gewoonlijk geglost als MOGEN-NIET. Dit gebaar wordt gebuikt voor een streng verbod en wordt geassocieerd met wetten en regels (i.e. met een externe autoriteit).

---

⁵ Voor diepgaander onderzoek naar dergelijke goc's verwijzen we graag door naar Huys (2008) en <http://www.vgtc.be/onderzoek>.

neg _____
MISSCHIEN MOEDER MOGEN-NIET OPWINDEN DENKEN IK
Ik denk dat mijn moeder zich misschien helemaal niet mag opwinden.

- Er is een derde gebaar dat door gebaarders meestal wordt vertaald als MOGEN-NIET en dat er bijna hetzelfde uitziet als het vorige gebaar behalve dan dat het gevormd wordt met een B-hand:

Voor zover ons nu duidelijk is, wordt dit gebaar gebruikt als de spreker de gesprekspartner zegt dat hij of zij iets niet mag doen (een intern verbod dus, niet opgelegd door externe autoriteiten) en is op die manier eerder een negatief bevel. Het wordt bvb. gebruikt door ouders die aan hun kind(eren) zeggen dat iets niet mag. Als het om een “noodgeval” gaat i.e. als nadruk vereist is, dan wordt het gebaar uitgevoerd met een schuddende beweging van de B-hand en een gestrekte arm (en natuurlijk ook met de gepaste niet-manuele expressie)

5.2. Andere werkwoorden

We hebben de informanten gevraagd of zij andere gebaren (i.e. andere dan modale hulpwerkwoorden) kenden waarbij negatie geïncorporeerd kon worden en we kregen een ontkennend antwoord. In het corpus troffen we echter wel twee voorbeelden aan:

- GELOVEN-NIET

In de regio Antwerpen wordt het positieve gebaar GELOVEN uitgevoerd met een V-hand. De tip van de wijsvinger raakt de rechterkant van het voorhoofd en beweegt dan weg van de gebaarder. Wanneer er een twist van de pols wordt toegevoegd, krijgt men de betekenis GELOVEN-NIET:

Dit gebaar is blijkbaar enkel in Antwerpen in gebruik. De West Vlaamse informanten gaven aan dit gebaar nog nooit gezien te hebben). In het corpus vonden we slechts één voorbeeld:

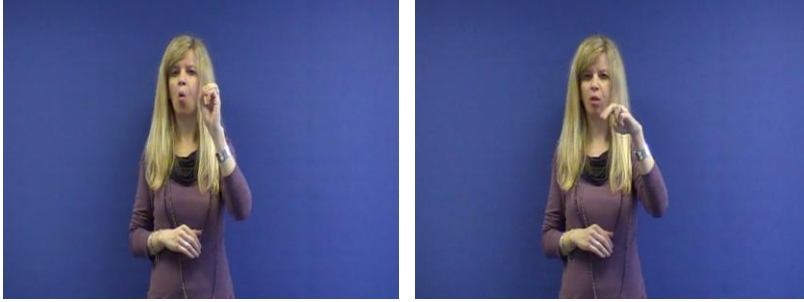
? _____ neg _____
 MAAR KUNNEN VINDEN WERK VRAAGTEKEN/ GELOVEN-NIET IK
 Maar zou je dan werk kunnen vinden? Ik geloof het niet.

- KENNEN

In sommige gebarentalen is er een negatieve tegenhanger voor het gebaar KENNEN; in Vlaamse Gebarentaal lijkt dit niet te bestaan. Er lijkt ons wel een relatie te zijn tussen de gebaren KENNEN (gevormd met een B-hand waarvan de vingers één kant van het voorhoofd raken) en het gebaar VREEMD (hetzelfde gebaar als KENNEN maar met een twist van de pols):

Toen we dit aan gebaarders voorstelden, vonden ze dit erg grappig maar zelf bleken ze zich niet te realiseren dat er een relatie zou kunnen bestaan tussen deze twee gebaren. Daarnaast is er, tenminste toch in West-Vlaanderen, een gebaar met de betekenis “onbekend” maar dit gebaar wordt gevormd door de letters -O-N- te vingerspellen en dan het gebaar KENNEN uit te voeren:

Soms wordt die -O-N- zo ontspannen uitgevoerd dat er van de N enkel nog een “douche”-hand overblijft.

6. Tot slot

Ter afsluiting van de bespreking van negatie in VGT kunnen we nog twee zaken opmerken:

- Alle hier besproken gebaren kunnen ook alleen gebruikt worden. Als antwoord op een vraag bijvoorbeeld, hoeven deze gebaren niet vergezeld te zijn van een (andere) werkwoord. Als iemand vraagt “Kan jij dat doen?”, kan het antwoord gewoonweg “KUNNEN-NIET” of “KUNNEN-NIET IK” zijn.
- “Negative raising” is het voorkomen van een negatief element bij het werkwoord in de hoofdzin terwijl semantisch gezien het werkwoord in de bijzin genegeerd wordt. In VGT is negative raising in elk geval mogelijk bij werkwoorden die een mentaal proces (denken, menen, ...) uitdrukken, bijvoorbeeld:

t _____ neg _____
 NU MAN THUIS/ IK DENKEN NIET IK
 Ik denk niet dat mijn man thuis is nu. of Ik denk dat mijn man nu niet thuis is.

Maar het is zeker niet verplicht zoals uit volgend voorbeeld blijkt:

t _____ neg _____
 MORGEN/ DENKEN NIET THUIS IK
 Ik denk dat ik morgen niet thuis zal zijn.

Of “negative raising” ook mogelijk is met andere werkwoorden, moet nog verder onderzocht worden. Wij vonden geen voorbeelden in ons corpus maar we menen dat het te vroeg is om de mogelijkheid volledig uit te sluiten.

Bibliografie

Ahlgren, I., Bergman, B. & Brennan, M. (eds.). (1994). *Perspectives on Sign Language Structure. Papers from the Fifth International Symposium on Sign Language Research. Volume 1.* Durham: ISLA.

- Bellugi, U. & Fisher, S. (1972). A Comparison of Sign Language and Spoken Language: Rate and Grammatical Mechanisms, *Cognition* 1, 173-200.
- Coerts, J. (1992). *Nonmanual grammatical markers. An analysis of interrogatives, negations and topicalisations in sign language of the Netherlands*, Doctoral Dissertation, University of Amsterdam.
- Coerts, J. (1990). The analysis of interrogatives and negations in SLN. In: Prillwitz, Siegmund / Vollhaber, Tomas (eds), *Current trends in European Sign Language Research*. Proceedings of the 3rd European Congress on Sign Language Research, Hamburg July 26-29, 1989. (International Studies on Sign Language and Communication of the Deaf; 9), Hamburg : Signum: 265-278.
- Deuchar M. (1984). *British Sign Language*, London: Routledge & Kegan Paul.
- De Weerd, K., Vanhecke, E., Van Herreweghe, M. & Vermeerbergen, M. (2003). *Op (Onder)zoek naar de Vlaamse Gebarenschat*, Gent: Cultuur voor Doven vzw.
- Huys, Eveline (2008). *Idiomatisch taalgebruik in de Vlaamse Gebarentaal*. Niet-gepubliceerde Masterscriptie Universiteit Gent.
- Isenath, J.O. (1990). *The Linguistics of American Sign Language*, Jefferson, North Carolina and London: McFarland & Co., Inc., Publishers.
- Pfau, R. (2000). *Shake your heads, heads for shake! Negation in DGS*, paper presented at the UiL OTS Mini-symposium on Sign Linguistics, Utrecht University.
- Schermer, T., Fortgens, C., Harder, R. & de Nobel, E. (1991). *De Nederlandse gebarentaal*, Amsterdam: Nederlandse Stichting voor het Dove en Slechthorende Kind / Twello: Van Tricht Uitgeverij.
- Sutton-Spence, R. & Woll, B. (1998). *The Linguistics of British Sign Language*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Van Herreweghe, M. (1995). *De Vlaams-Belgische gebarentaal: een eerste verkenning*, Gent: Academia Press.
- Van Herreweghe, M. (2001). Negatie in de Vlaamse Gebarentaal, in: Beyers, R., *Handelingen van de Koninklijke Zuid-Nederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis LIV 2000*, Brussel, 83 – 108.
- Van Herreweghe, M. & Vermeerbergen, M. (2006). Interrogatives and Negatives in Flemish Sign Language, in: Zeshan, U. *Interrogative and Negative Constructions in Sign Languages*, Sign Language Typology Series. No1. Nijmegen, Ishara Press, p. 226 – 256.
- Veinberg, S.C. & R.B. Wilbur (1990). A linguistic analysis of the negative headshake in American Sign Language, *Sign Language Studies* 68, 217-244.
- Vermeerbergen, M. (1996). *ROOD KOOL TIEN PERSOON IN. Morfo-syntactische Aspecten van Gebarentaal*. Niet-gepubliceerd doctoraatsproefschrift. Vrije Universiteit Brussel.
- Vermeerbergen, M. (1997). *Grammaticale Aspecten van de Vlaams-Belgische Gebarentaal*, Gentbrugge: vzw Cultuur voor Doven.
- Vermeerbergen, M. (1999). *Grammaticale Aspecten van de Vlaams-Belgische Gebarentaal-videoboek*, Affligem: Vlaams Gebarentaalcentrum vzw.
- Woodward, J.C. (1974). Implication Variation in American Sign Language: Negative Incorporation, *Sign Language Studies* 5, 20-30.
- Zeshan, U. (2006). *Interrogative and Negative Constructions in Sign Languages*, Sign Language Typology Series. No1. Nijmegen, Ishara Press.